

DRIEPAS

Verenigingsblad van de Historische Kring Duiven-Groessen-Loo

Jaargang 28

nr.2

juli 2011

In dit nummer:

Pioniers der
geschiedenis
van de
Liemers:
vader en zoon
van Heek

Spionage
boven
Nederland

Dijkmaga-
zijnen

De Groessen-
sche Pastorie
Tiend

Kwartierstaat
Mulder

ZijActief
80 jaar

www.hkdgl.nl

Inhoudsopgave

In dit nummer:

	Inhoudsopgave	2
	Bij de voorpagina	2
	Voorwoord	3
	Colofon	3
	De Groessensche Pastorie Tiend	4
	Verdronken dorpen: het verleden verbeelden.	8
	Pioniers der geschiedenis van de Liemers (5)	9
	In dit nummer aandacht voor: Dr. Jan Herman van Heek, textielfabrikant, kunstbeschermer en tekenaar (1873-1957) en Jan Herman Alexander van Heek (1920-2004), kasteel- heer.	
	Kwartierstaat Mulder	16
	Over bestrijken en bespreken in de Liemers	18
	Spionage boven Nederland	20
	Dijkmagazijnen in Groessen en Loo	21
	Uit de oude doos	28
	Verenigingsnieuws	29
	Jaarprogramma	31
	Wij stellen aan u voor ZijActief Duiven, 80 jaar.	32

Bij de voorpagina

Naar aanleiding van de in gebruik name van het voormalig dijkmagazijn te Aerdt als verenigingslokaal door de Heemkundekring Rijnwaarden, in dit nummer van de Driepas aandacht voor de dijkmagazijnen in Groessen en Loo. De dijkmagazijnen zoals deze in de regio hebben bestaan, kennen allemaal dezelfde stijl. Er waren dijkmagazijnen in Westervoort, Lathum, Groessen en Loo. Door veranderde inzichten werden de gebouwen overbodig en zijn ze allemaal, op die in Aerdt na, verdwenen.

Foto: G. van Hunen.

Voorwoord

Geachte leden, abonnees,

In dit zomernummer van de Driepas heeft de redactie weer een verscheidenheid aan artikelen kunnen plaatsen. Aan de serie "Pioniers der geschiedenis van de Liemers" wordt na het artikel over de heren van Heek in deze editie nog één deel toegevoegd. Door het overlijden van de schrijver, de historicus dr. Jan Smit, komt er helaas een vroegtijdig einde aan deze serie. Het trieste is dat dr. Jan Smit in overleg was met een andere historicus in de Liemers, dr. Ben Janssen, om van deze serie eventueel een aparte uitgave te maken. Nu binnen zo'n korte termijn ook dr. Ben Janssen is overleden zal hier waarschijnlijk geen vervolg aan gegeven kunnen worden. En zo heeft onze streek binnen een maand van beide afgestudeerde historici afscheid moeten nemen. Verderop in dit nummer leest u van beiden een korte "in memoriam".

Verder hebben we voor u een beschrijving van de Groessensche Pastorie Tiend en een artikel over "Spionage boven Nederland" van de heer Dick Jonker. Ook een uitgebreid verhaal over de dijkmagazijnen in Groessen en Loo bezorgt ons weer veel leesplezier. Frans Staring schreef dit artikel naar aanleiding van de opening van het gerestaureerde dijkmagazijn in Aerdt als onderkomen voor de Heemkunde Kring Rijnwaarden.

Natuurlijk ontbreekt het verenigingsnieuws en het laatste deel van ons jaarprogramma ook deze keer weer niet in de Driepas.

U vindt onze vereniging ook op internet. Dat onze website www.hkdgl.nl ook de laatste maanden weer zeer goed werd bezocht, kunt u zien op de homepage van deze website.

Wij wensen u veel leesplezier.

G. van Hunen
Voorzitter.

Colofon

Driepas is een uitgave van de Historische Kring Duiven-Groessen-Loo en verschijnt drie a vier maal per jaar.

Losse nummers € 2,50.

Driepas is een begrip uit de bouwkunst: drie elkaar snijdende cirkels die samen een driehoek vormen, veelvuldig toegepast in gotische kerkvensters. In profane zin gebruikt als symbool voor de samenwerking van de kerkdorpen Duiven, Groessen en 't Loo.

Redactieadres:
*redactie@hkdgl.nl of
Eilandplein 302
6922 ER Duiven*

Redactie:
*C.M.J.M. van den Brink
F. Boekhorst
T. Kooy*

Bestuur:
bestuur@hkdgl.nl

Voorzitter:
G.H. van Hunen (0316-52 73 66)

Secretaris:
*secretariaat@hkdgl.nl
T. Peer-Stark (06-40 40 80 09)*

Penningmeester:
*T. Kooy (0316 -26 70 99)
Rabobank 315407484
Postbank 4923697*

Public Relations:
G.H. van Hunen

Lid:
C.M.J.M. van de Brink

Secretariaat:
*secretariaat@hkdgl.nl of
Eilandplein 302
6922 ER Duiven*

Internet:
*www.hkdgl.nl
twitter
@hkdgl*

Oplage: 325 stuks

Het lidmaatschap van de Historische Kring kost €13,00 per jaar; het partner- of gezinslidmaatschap € 5,20 extra per jaar. Een abonnement op alleen de Driepas kost € 6,50 per jaar. Leden en abonnees buiten de gemeenten Duiven, Zevenaar en Westervoort betalen € 3,50 als bijdrage in de verzend- en portokosten. Opzeggen van lidmaatschap of abonnement uitsluitend schriftelijk voor 1 december van het lopende jaar. Uit de uitgave mag niets worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming vooraf en zonder bronvermelding.

De Groessensche Pastorie Tiend

Drie jaar geleden zijn twee artikelen[1] over tienden verschenen, zo'n honderd jaar na de afschaffing ervan. Het eerste met de titel *De Burense Tiend*, de tweede was getiteld *De Bierewitsche Tiend*. Het navolgende behandelt *De Groessensche Pastorie Tiend*.

Wat is een tiende ook al weer?

De tiend of tiende is een uit de Middeleeuwen daterend zakelijk recht, gebonden aan percelen grond, waarbij het er niet toe doet wie de eigenaar van die grond is. Het gaat er om dat een deel van de opbrengst in natura wordt afgestaan aan de Kerk. Die opbrengst kan bestaan uit gewassen (vruchttienden) of dieren (krijtende tienden). Omdat tiendrechten overdraagbaar zijn worden in de loop der tijden, vooral in de 17de en 18de eeuw, vele tiendrechten verkocht, verpacht, vererfd, geveild en beleend, waardoor de band met de Kerk in vele gevallen verdwijnt. De *Groessensche Pastorie Tiend* is een van de weinige tienden waarbij niet alleen de naam maar ook in feite de relatie met de plaatselijke Kerk is blijven bestaan.

De Tiendwet van 1907

De Tiendwet bepaalt dat met ingang van 1 januari 1909 alle bestaande tiendrechten vervallen worden verklaard. De *tiendgerechtigden* zullen door de Staat schadeloos worden gesteld, de voormalige *tiendplichtigen* betalen in dertig jaar deze (door de Staat voorgeschoten) schadeloosstelling terug. De wet van 1907 schrijft voor dat de tiendgerechtigde vóór 1 april 1909 aangifte doet van zijn tiendrechten en daarbij zoveel mogelijk bewijsstukken overlegt ter staving van de aanspraken. Dat doet het *Roomsche Katholiek Parochiaal Kerkbestuur te Groessen*, vertegenwoordigd door voorzitter pastoor Hermanus Bernardus Maria Berendsen en door secretaris Hermanus Bolk, molenaar te Groessen op 8 maart 1909. Gelijktijdig doet pastoor Berendsen dat als vruchtgebruiker van de tiende.

De bewijsstukken zijn: 1ste een Tiendkaart, d.d. 24 februari 1860, 2de een Tiendrol, d.d. oktober 1859, opgemaakt door pastoor H. Wienholts, naar aanleiding van 3de een *Teent cedull*, anno 1714. Op een na bevinden zich deze bewijsstukken[2] in het Gelders Archief te Arnhem.

De Pastorie Tiend

Zoals vrijwel altijd bij tienden het geval is, liggen de tienplichtige percelen sterk verspreid. In dit geval strekt het tiendrecht zich, althans volgens het *Teent Cedull* van 1714, uit over 218 percelen op het grondgebied van de kadastrale gemeenten Duiven, Groessen-'t Loo en Oud-Zevenaar. De tiendvruchten zijn tarwe, rogge, haver, boekweit, gerst, erwten, wikke, bonen, koolzaad en klaver, die worden ge-

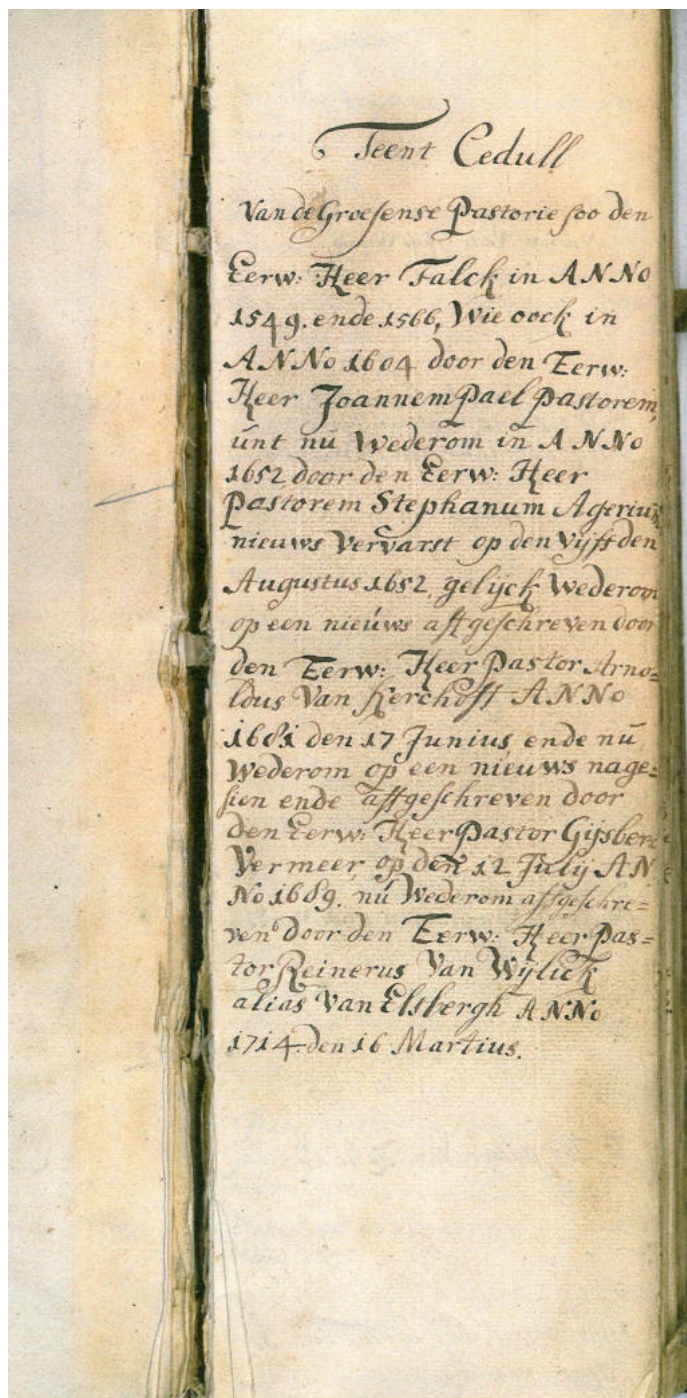
heven tot eene evenredige hoeveelheid van twee vijf en twintigste, waarbij luidens mededeling van de aangevers, is rekening gehouden met een vijfde aftrek voor de grondbelasting.

De tiend wordt geheven ten gunste van de bewoner van de pastorie in Groessen.

Gedurende meer dan dertig jaren is de tiend jaarlijks publiek verpacht ten overstaan van de notarissen Willems, de Both en hunne voorgangers.

De Teent Cedull (1714)

De indieners krijgen na afloop van de gehele procedure uiteraard de overgelegde bewijsstukken terug.

De titelpagina van de *Teent Cedull* (Gemeentearchief Duiven).

A.G, van Dalen	Teent Cedull van den Groessense Pastorie
Jacob Vallick 1547- na1572	<i>soo den Eerw. Heer Falck in Anno 1549 ende 1566</i>
Joannes Pael 1604 - 1620	<i>wie oock in Anno 1604 door den Eerw. Heer Johannem Pael pastorem.</i>
Stephanus van Dijk 1620 - 1657	<i>unt nu wederom in Anno 1652 door den Eerw. Heer pastorem Stephanum Agerium nieuws vearvast op den vijffden Augustus 1652.</i>
Henr. de Leeuw 1657 - 1676	
Arn. van Kerckhoff 1676 - 1688	<i>gelijck wederom op een nieuwe affgeschreven door den Eerw. Heer pastor Arnoldus van Kerckhoff Anno 1681 den 17 Junius,</i>
Gijsbertus Vermeer 1688 - 1709	<i>ende nu wederom op een nieuws nagesien ende affgeschreven door den Eerw. Heer pastoor Gijsbert Vermeer, op den 12 Julij Anno 1689.</i>
N\N Buning 1709 - 1710	
Bern. Hondijck 1710 - 1711	
Rein van Elsbergen 1712 - 1747	<i>Na wederom affgeschreven door den Eerw. Heer pastoor Reinerus van Wijlick, alias Van Elsbergen, Anno 1714 den 16 Martius.</i>

Minister Heemskerk van *Binnenlandsche Zaken* verzoekt echter bij schrijven van mei 1910 aan de voormalige *tiendheffers* deze bewijsstukken, die voor hen waarschijnlijk waardeloos zijn, over te dragen aan het Rijksarchief in hun provincie. Dat blijken velen gedaan te hebben, maar niet Groessen, althans voor een deel niet. De *Teent Cedull* van 1714 is in Groessen gebleven en berust nu in het archief van de gemeente Duiven[3].

Bij bestudering van deze *Teent Cedull* blijkt de tiend veel ouder dan het jaartal 1714 doet vermoeden. Van tijd tot tijd heeft een pastoor de oude cedula overgeschreven met vermelding van zijn naam. Uit de versie van 1714 blijkt dat de tiend teruggaat tot het jaar 1549.

Als we (een deel van) de lijst van Groessense pastoors, door A.G. van Dalen in *Het Kerspel Groessen door de eeuwen heen*[4] vermeld, leggen naast de pastoorsnamen uit de *Teent Cedull* vallen onmiddellijk de overeenkomsten op (zie kader).

De eerst vermelde pastoor is Jacob Vallick, bij onze lezers onderhand bekend door zijn boek tegen de heksenvervolgung en zijn *Kerckenboeck tho Groessen*, bovendien bij de Groessenaren door de Vallickstraat. Is hij de eerste pastoor die in het genot van de tiendopbrengsten is gesteld? Met andere woorden, is 1549 het jaartal waarop de Groessense Pastorietiend is ontstaan? Niets is zeker. De conclusie mag wel zijn dat de Groessense Pastorie Tiend een respectabele ouderdom heeft.

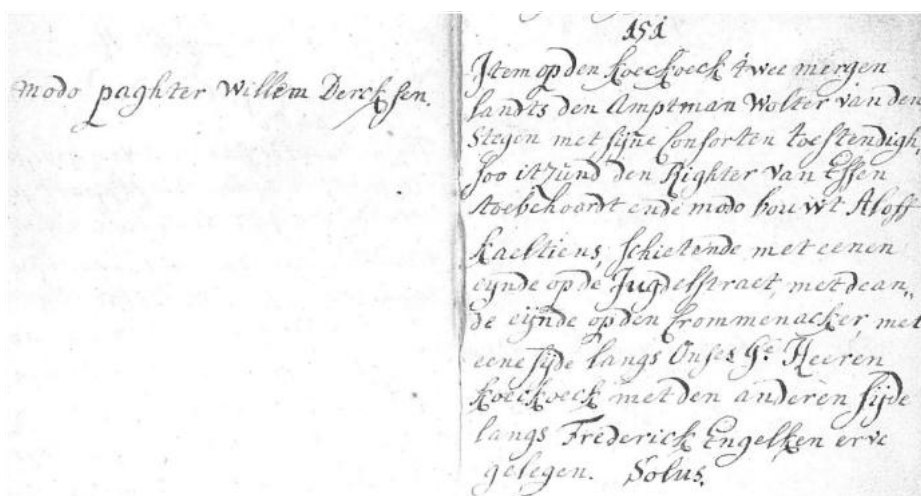
Perceel 151

Het is lastig een beeld te krijgen waar de tienplichtige gronden hebben gelegen. De *Teent Cedull* omschrijft de percelen op een geheel andere manier dan sedert de invoering van het kadaster gebruikelijk is. Niet alleen dat, we zouden ook moeten be-

schikken over kadastrale kaarten die de situatie omstreeks 1909-1910 weergeven. De kadastrale kaarten van 1832 zijn in vele gevallen niet bruikbaar, want in de loop van de tijd zijn percelen samengevoegd of gesplitst en daardoor altijd vernummerd. Het zegt niets dat perceel sectie Groessen-^tLoo met nummer F834 in 1910 tienplichtig is. In 1832 bestaat perceel F834 niet. Het is een tijdrovende en vooral geldverslindende klus langs de officiële weg het spoor naar de situatie van 1832 terug te vinden. Dit is maar één voorbeeld, maar zo zijn er tientallen. Als het perceel in 1910 een laag kadastraal nummer heeft, is de situatie nog dezelfde als die van 1832. Als bovendien de vorm van het perceel bij wijze van spreken eeuwenlang ongewijzigd is gebleven, kunnen de oude omschrijving uit 1714 en de kadastrale aanduiding met elkaar worden vergeleken.

Als voorbeeld dient perceel 151 uit de *Teent Cedull*. Er staat: *Item op den koeckoeck twee mergen landts den Amptman Wolter van den Stegen met sijne consorten toestendigh, soo utzund den Richter van Essen toebehoordt ende modo bouwt Aloff Kaeltiens, schietende met eene eijnde op de Ingdelstraet, met de andere eijnde op den Crommenacker, met eene zijde langs onzes Ge Heeren koeckoeck, met den anderen zijde langs Frederick Engelken erve gelegen. Solus.*

Deze geheimtaal zegt zoveel als: *het perceel op den koeckoeck*(5) *twee morgen land die hebben toebehoord aan de Ambtman Wolter van den Stegen en zijn consorten, dat tegenwoordig behoort aan de Richter van Essen en gewijzigd waar nu [pachter?] Aloff Kaeltjens [Keultjes?] het land bewerkt, met het ene einde reikende tot de Ingdelstraet [Engelstraat], met het andere einde op de Crommenacker*(6), *met een zijde langs de koeckoeck van onze Genadige Heer*(7), *met de andere zijde gelegen langs het erf van Frederick Engelken*(8). *Alleen.*

Pagina uit de Teent Cedull met perceel 151.

Op linker pagina staat dat Willem Dercksen nu pachter is.

Toelichting:

Een stuk land wordt dus beschreven door de aangrenzende percelen te noemen. Solus duidt er op dat er maar één tiendgerechtigde is. Er zijn percelen waarvan de tiend moet worden verdeeld door meerdere tiendgerechtigden. Er staat dan bijvoorbeeld: *dit teent de pastorie van Groessen halff ende die van het Loo halff.*

Perceel 151 uit de Teent Cedull (1714) komt overeen met perceel 21 in de Ambtsatlas (1735) en - op gezag van de Tiendcommissie - met perceel D37 op de kadastrale kaart (1832). De vorm van het grondstuk (in gebruik als bouwland) is ongewijzigd gebleven. In 1832 is C.E.J.F. van Nispen eigenaar, in 1910 is dat jhr. Fr.L.M. van Nispen tot Pannerden (burgemeester van Pannerden).

Nu liggen alle kadastrale percelen onzichtbaar onder de nieuwe wijk *Kloosterkamp*. In 1832 heet het einde van de Heilweg nog *Vriesschestraat*; deze straatnaam is later verdwenen maar inmiddels teruggedraaid in de nieuwe wijk.

Wie zijn in 1735 de "buren" van perceel 21? Heel curieus, perceel 20, driehoekig van vorm,

Folio 47 uit de Atlas van het Ambt Liemers (1735).

draagt de naam *Korte Maat* of *kukuck*, de bezitter is *königlich* (in 1714: *met eene sijde langs onzes Ge Heeren koeckoeck*), in 1832 is het nog steeds adellijk bezit, Frans Joseph de Nerée is de eigenaar. Perceel 34 (1735), voorheen *Crommenacker* heet nu *Clostercamp*, toebehorende aan Heer Postmeister Haasenbruch. In 1832 is de *Crommenacker* gesplitst, perceel D33 en D34 zijn eigendom van jhr. C.F.W. van der Heijden tot Doornenburg en Suderas.

Perceel 22 (1735) behoort aan Wilhelm Budde [Bodde?], in 1832 als D38 aan Jan Willem Rutjens [Rutjes?].

Bezwaren

De Tiendcommissie roept aangever en bezwaarden op voor een bespreking van de aangifte. De vergaderingen vinden plaats op 26 mei en op 17 novem-

Kadastrale kaart (1832).